

ТДУ 338.439(575.3)

АРЗЁБИИ ДАРАҶАИ БЕХАТАРИИ ОЗУҚАВОРӢ

Доутова А. Р. докторанти PhD-и ДДК ба номи А. Рӯдакӣ.

Калимаҳои калидӣ: амнияти озуқаворӣ минтақа, меъёрҳои баҳодиҳӣ, амнияти озуқаворӣ, дастрасии иқтисодӣ, озуқаворӣ, худтаъминкунӣ.

Таъмини амнияти озуқаворӣ яке аз самтҳои муҳими стратегии сиёсати иқтисодии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Аз ин рӯ Ҳукумати мамлакат пайваста баҳри таъминӣ аҳоли бо ғизои солим чораҳои мушаххас ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шуда меандешанд.

Арзёбии амнияти озуқаворӣ, чун қоида, дар сатҳи макроиқтисодӣ гузаронида мешавад, аммо омилҳо ва шароити таъминоти он дар сатҳи минтақавии иқтисодӣ асосан ташаккул меёбанд. Тафовут кардани минтақаҳои Тоҷикистон аз нигоҳи сатҳи зиндагӣ ва тақсмоти нобаробари даромади аҳоли, рушди соҳаи кишоварзӣ ва қоркарди маҳсулоти он зарурати арзёбии сатҳи амнияти озуқаворӣ минтақаворо барои муайян кардани тадбирҳои самараноки сиёсати кишоварзӣ барои нигоҳ доштани сатҳи кофӣ амнияти озуқаворӣ минтақавӣ пешниҳод менамояд.

Шароити табиӣ ва иқлимӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки ғалладонагӣ, сабзавот, зироатҳои полизӣ ва мевагӣ парвариш карда мешавад. Дар сохтори маҳсулоти кишоварзӣ тақрибан 74% ба растанипарварӣ, 26% маҳсулоти чорводорӣ рост меояд. [2, с. 178, 209].

Бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 31 августи соли 2018 қарар дар бораи меъёрҳои физиологии истеъмоли маҳсулоти асосии ғизоӣ ба ҳар як нафар аҳоли ба имзо расид ва аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Меъёри тавсиявии физиологии истеъмолии маҳсулоти асосии озуқаворӣ ба ҳар нафар аҳолии кишвар” тасдиқ гардидааст. Ҳамин тариқ, тибқи меъёрҳои истеъмоли маҳсулоти хӯрокворӣ, ки ба талаботи истеъмоли ғизои солим ҷавобгӯ мебошанд, чунин аст: [1].

Чадвали 1 -Меъёрҳои тавсияи физиологии истеъмолии маҳсулоти асосии озуқаворӣ ба ҳар як сари аҳолии маилакат

Номгӯи маҳсулот	Дар як шабо- нарӯз,грамм	Дар як мох, кг	Дар як сол, кг
- гӯшт ва маҳсулоти гӯшӣ	111,9	3,4	40,8
- нон ва маҳсулоти нонӣ	404,7	12,1	147,7
- моҳӣ ва маҳсулоти моҳӣ	24,6	0,7	9,8
- шир ва маҳсулоти ширӣ	316,0	9,5	115,3
- равғани растанӣ	46,2	1,38	16,6
- қанд, азҷумла маҳсулоти қаннодӣ	54,8	1,6	20
- сабзавот ва полizzi	455,0	13,7	166,7
- мевачот, буттамева ва ангур	340,0	10,2	124
- картошка	252,0	7,6	92
-тухм(дона)	0,5	15,0	180,0
- чой	5	0,15	1,8

Сарчашма: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 31 августи соли 2018, №451

Барои арзёбии сатҳи худтаъминкунии озуқаворӣ ҷумҳурӣ бо маҳсулоти кишоварзӣ,(ғаладонагиҳо, картошка, сабзавот ва полези, мева ва буттамевагиҳо, шир ва тухм) мо коэффитсиенти худтаъминкуниро (Кс) истифода мебарем, ки ин дараҷа талаботи аҳолиро ба намудҳои гуногуни маҳсулоти хӯрокворӣ тавассути истеҳсоли маҳаллӣ пурра қонеъ мекунад [3, с. 7].

$$Kc = \frac{q}{n \cdot qr}$$

ки дар ин ҷо,

Кс - коэффитсиенти худтаъминкунӣ;

q - ҳаҷми воқеии истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ дар минтақа;

n-аҳолии минтақа;

qr - меъёрҳои физиологӣ истеъмоли.

Дар натиҷаи ҳисобҳо, Кс метавонад арзиши дигареро қабул кунад, ки вобаста ба он арзиши нишондиҳандаро ба паст (Кс ≤ 0,5), қобили қабул (0,5 < Кс ≤ 0,9) ё сатҳи оптималӣ (0,9 < Кс ≤ 1) вогузор кардан мумкин аст. [3, с. 7].

Таъмини озуқаворӣ аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2019 9,314 ҳазор нафарро ташкил дод . Дар асоси маълумоти ҳаҷми воқеӣ ва зарурии истеҳсоли баъзе намудҳои маҳсулоти кишоварзӣ сатҳи худтаъминкунии минтақаро муайян кунем (Чадвали 2).

Чадвали 2 - Сатҳи худтаъминкунии озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2019

Намудҳои маҳсулоти кишоварзӣ	Ҳаҷми воқеии истеҳсол q, ҳазор тонна	Ҳаҷми зарурии истеҳсоли хӯрокворӣ мувофиқи меъёрҳои физиологӣ nqr, тонна	Коэффитсиент худтаъминкунӣ Кс
Ғаладонагиҳо	1414638	1375677	1,02
Картошка	994433	856888	1,16
Сабзавот ва полези	2883819	1547055	1,8
Мева, буттамевагиҳо ва ангур	720924	1154936	0,62
Шир	1000563	1073904	0,93
Тухм, дона	725695	1676520	0,43

Сарчашма: Омори солонаи кишоварзӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Агенти омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Душанбе, 2020-С.353

Тибқи меъёрҳои физиологӣ соли 2019 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гушт, шир, мева, буттамевагиҳо ва ангур ба миқдори кофӣ истеҳсол шудаанд. Бахусус ғаладонагиҳо, картошка, сабзавот ва полезӣ нишондиҳандаҳои баланди меъёри физиологӣ озуқаворӣ ба мушоҳида мерасиданд. Ҳаҷми истеҳсолот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон талаботи аҳолии минтақаро ба ин маҳсулот пурра таъмин мекунад ва имкони интиқол ба дигар бозорҳо вучуд дорад. Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти гӯшт ва тухми парранда, талаботи аҳолии минтақаро қонеъ карда наметавонад:

Кс барои ин намудҳои маҳсулоти кишоварзӣ дар соли 2019 мутаносибан 0,75 ва 0,59 ҳаст.

Аз рӯи ҳаҷми худтаъминкуни меъёрҳои физиологӣ истеъмоли соли 2019 дар сатҳи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон – дар ҷадвали 3 оварда шуда аст. Тибқи таҳлиҳои ҷадвали 3 дараҷаи худтаъминокии маҳсулоти озуқаворӣ дар соли 2019 аз рӯи баъзе намудҳои маҳсулот бо меъёри барзиёд дар ҷумҳурӣ ва минтақаҳо таъмин гардид. Аммо ин нишондиҳандаҳо дар ҳамаи минтақаҳо баробар нестанд.

Дараҷаи қонебгардонии талаботи физиологӣ аҳоли ба маҳсулоти асосии озуқаворӣ ба мо имкон медиҳад, ки коэффитсиенти истеъмоли воқеии озуқаворӣ (Кфи) -ро муайян кунем, ки сатҳи воқеии истеъмоли ғизоро барои як давраи муайян (қвоқеи) дар муқоиса бо меъёрҳои физиологӣ истеъмоли (қмеъёр) муайян менамоянд. Ҳисоб кардани коэффитсиенти воқеии истеъмоли ғизо аз рӯи формулаи олимони соҳаи кишоварзи сурат мегирад; [4, с. 7].

$$\text{Кфи} = \frac{q}{qr}$$

ки дар ни чо,

Кфи - коэффитсиенти тавсифкунандаи сатҳи воқеии истеъмоли ғизо нисбат ба меъёрҳои физиологӣ истеъмоли;

q - ҳаҷми воқеии истеъмоли ғизо;

qr- меъёрҳои физиологӣ истеъмоли.

Дар асоси натиҷаҳои ҳисобкунии коэффитсиенти истеъмоли воқеии хӯрок барои намудҳои гуногуни маҳсулоти хӯрокворӣ, арзиши миёнаи онро муайян кардан лозим аст. Коэффитсиенти истеъмоли воқеии аҳолии минтақаҳои озуқаворӣ (Кфи) метавонад арзишҳои зеринро қабул кунад:

Кфи \leq 0,5 - паст;

0,5 < Кфи \leq 0,95 - қобили қабул;

0,95 < Кфи = 1 - оптималӣ.

Ҷадвали 3 - Худтаъминкунии меъёри физиологӣ истеъмоли маҳсулоти асосии озуқаворӣ соли 2019 ба ҳар як сари аҳоли дар минтақаҳо

Минтақаҳо	Нишондиҳандаҳо	Ғаллад онагиҳо	Карто шка	Сабзавот ва полезӣ	Мева, бутамевагиҳо ва ангур	Шир	Тухм, дона
	Меъёри физиологӣ истеъмоли бо кг	144,7	92	166,1	124,1	115,3	180
ВМКБ	Ҳаҷми истеҳсолот бо тонна	6351	26362	10666	20084	17805	4046
	Худтаъминкуни, кг	28,1	116,6	47,1	88,8	21,03	18
В Суғд	Ҳаҷми истеҳсолот бо тонна	331689	450322	512493	212733	269225	429919
	Худтаъминкуни, кг	124,8	169,4	192,8	80,06	101,3	162
В Хатлон	Ҳаҷми истеҳсолот бо тонна	870256	222943	1274849	307560	500871	85341
	Худтаъминкуни, кг	265,7	68,07	389,24	93,9	152,9	26
НТЧ	Ҳаҷми истеҳсолот бо тонна	206335	294801	418784	180530	212662	206389
	Худтаъминкуни, кг	97,4	139,2	197,8	85,2	100,4	98
Ҷумҳурии Тоҷикистон	Ҳаҷми истеҳсолот бо тонна	1414638	994433	2883819	720924	1000563	725695
	Худтаъминкуни, кг	151,8	106,7	309,6	77,4	107,4	77,9

Сарчашма: Омори солони кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Агенти омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Душанбе, 2020-С.35 3

Аз рӯи ҳаҷми худтаъминкуни меъёрҳои физиологӣ истеъмоли соли 2019 дар сатҳи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон – дар ҷадвали 3 оварда шуда аст. Тибқи таҳлиҳои ҷадвали 3 дараҷаи худтаъминокии маҳсулоти озуқаворӣ дар соли 2019 аз рӯи баъзе намудҳои маҳсулот бо меъёри барзиёд дар ҷумҳурӣ ва минтақаҳо таъмин гардид. Аммо ин нишондиҳандаҳо дар ҳамаи минтақаҳо баробар нестанд.

АДАБИЁТ

1. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 31 августи соли 2018. - №451
2. Ғуломов Х.Ҳ. Андалибова М.Б //Ташкили Агробизнес. Душанбе, 2020-С. 178-209
3. Антамошкина, Е.Н. Интегральная оценка продовольственной безопасности регионов ЮФО / Е. Н. Антамошкина // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3, Экономика. Экология, 2014. – № 1 (24). – С.6–16.
4. Антамошкина, Е.Н. Продовольственная безопасность на региональном уровне: методика оценки / Е. Н. Антамошкина, Г. В. Тимофеева // Экономика сельского хозяйства России, 2014. – № 4. – С. 61–65.
5. Омори солони кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Агенти омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Душанбе, 2020 - С.353.

АННОТАТСИЯ АРЗЁБИ ДАРАҶАИ БЕХАТАРИИ ОЗУҚАВОРӢ

Мақола ба арзёбии нишондиҳандаҳои амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Нишондиҳандаҳо ва меъёрҳои баҳодиҳии амнияти минтақавии озуқаворӣ, ки дар мақола истифода шудаанд, имкон медиҳанд, ки вобаста ба миқдори коэффитсиенти бадастомада онро ба оптималӣ, макбул ё паст истифода намоем.

Ҳисобҳо нишон доданд, ки амнияти озуқавории минтақаҳо дар сатҳи қобили қабул аст. Натиҷаҳои бадастомада барои арзёбии саривақтии усулҳо ва воситаҳои сиёсати кишоварзӣ барои таъмини амнияти озуқаворӣ дар минтақаҳо заруранд.

АННОТАЦИЯ ОЦЕНКА УРОВНЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Статья посвящена оценке показателей продовольственной безопасности Республики Таджикистан. Индикаторы и критерии оценки продовольственной безопасности региона, используемые в статье, позволяют использовать их оптимально, приемлемо, или не в полной мере, в зависимости от величины полученного коэффициента.

Оценки показали, что региональная продовольственная безопасность находится на приемлемом уровне. Полученные результаты необходимы для своевременной оценки методов и инструментов аграрной политики по обеспечению продовольственной безопасности в регионах.

***Ключевые слова:** региональная продовольственная безопасность, критерии оценки, продовольственная безопасность, экономическая доступность, питание, самообеспеченность.*

ANNOTATION ASSESSMENTS LEVEL OF FOOD SAFETY

The article is devoted the assessment of indicators of food security in the Republic of Tajikistan. The indicators and criteria for assessing the food security of the region used in the article make it possible to use it optimally, acceptable or low, depending on the value of the obtained coefficient.

The assessments showed that regional food security is at the acceptable level. The results obtained are necessary for the timely assessment of methods and instruments of agricultural policy to ensure food security in the regions.

***Key words:** regional food security, assessment criteria, food security, economic accessibility, nutrition, self-sufficiency.*